

PRATS I CAMPS

Aragó força els límits

El govern aragonès ha presentat un esborrany de llei de llengües on anomena “aragonès oriental” el català de la Franja.

Demanem a ciutadans del Baix Cinca i el Matarranya com viuen la polèmica; expliquem les claus polítiques del projecte de llei i entrevistem el principal expert en l'aragonès, el filòleg Francho Nagore.

A més, els escriptors més importants de la Franja analitzen la seva relació amb el territori i la seva llengua materna.

El sol cau a plom sobre Fraga. És dimarts i, per tant, hi ha mercat. La mica de passeig davant de l'ajuntament i de l'antiga fonda ara tancada i barrada i deixada estar a la intempèrie de la pols bull d'activitat. “A tres euros, nena, a tres euros tinc la roba!”: només de parar l'orella, els sons i els tons i el conjunt respiren normalitat en català. En acostar una mica més l'objectiu, però, en encetar conversa o comentar que com ho tenim, que ara diuen que aquí es parla una llengua nova, que si n'heu sentit comentar res, aflora el neguit. I un conflicte –latent o explícit, segons el temps– que ningú no desitja.

A l'Antoni li diuen “el Gavilan”. Ven roba interior al mercat. D'home i de dona. Cada dimarts arriba a Fraga, puntual a la cita. Des de Lleida, que és on viu, hi fa cap. Ell és de Barcelona, però, i el seu sogre, “el Borrasca”, fragatí. I en aquest concís resum ens condensa, de fet, tota una xarxa de relacions que després es repetiran també a Mequinensa, a Vallde-Roures, etcètera.

De manera natural, per economia i per llengua també, per parentiu i interessos, per projecció i pel que sigui, la gent de la Franja mira i tira cap al Principat. Cap a Lleida i cap a Barcelona, sobretot. Però també Tortosa. Tarragona. Pont de Suert. “És que no t'has de mirar la Franja així com la dibuixen els mapes, tota vertical”, ens aclareix després un fragatí que serà prolix en explicacions a condició que no en consti el nom (n'hi direm Joan, per exemple i per entendre'ns): “les comunicacions es fan seguint les vies naturals, en horitzontal, de comarca”. En horitzontal i, sobretot, cap a occident: “De l'Aragó, ens en separa un desert. Més enllà d'aquest desert, sí, hi ha alguna cosa que de tant en tant t'envia registradors, funcionaris i guàrdies civils. Però, mira: un pagès d'aquí difícilment plantarà les varietats dels Monegros, no? Planta, de fet, el mateix que planten a dos quilòmetres, que és on tenim Catalunya. Doncs ja està tot dit”.

L'Antoni, de fet, constata també i per la pràctica, la distància: “Quan ja te'n vas d'aquí, cap a Monzó mateix, o a Binèfar, que és ben a prop, si no te'n recordes i els parles en català, hi ha senyores que de seguida salten i s'ofenen i tot: ‘oiga, a nosotras no nos hable así’. És com una ofensa, no sé per què. Estan aferrats a la

PRATS I CAMPS

A Mequinensa, els avis juguen al guinyot. De fons, les notícies de TV3. “No hi ha ningú que par-

“Si ja no és català, què sirà?”

El projecte de llei de llengües del Govern d'Aragó ha deixat els habitants de la Franja, aquesta llenca diversa de terres a l'extrem occidental del català, sumits en la incertesa. Mentre n'hi ha que preparen la resistència cívica, d'altres arrossen les espatlles i fan via com sempre, en la llengua de sempre.

idea que has de parlar castellà”. Fa una pausa per deixar espai al seu somriure de venedor expert i després continua: “Aquí

és diferent. Tothom t'entén. I si alguns parlen en castellà, també. Ho entenen perfectament i no passa res”.

le com nosaltres hi ho deixem pel castellà.”

“Ni de broma”. Hem quedat amb Quim Gibert, un d’aquells incansables activistes de la llengua que dona el país, i ens explica una vivència que il·lustra perfectament certa manera de veure les coses que semblava superada de fa temps. Però que resulta que no. “Érem al metge, per una cosa de la mainada. Nosaltres li fèiem l’explicació en català, amb normalitat, i ell, que em sembla que era de Saragossa, d’entrada no deia res. Al final, però, ens va deixar anar: ‘¿Pero ustedes bajan de las montañas?’ Ja ho veus. Per a ell, qualsevol cosa que no fos el castellà, era una llengua ‘de las montañas’, antiga o primitiva o feréstega o qui sap què”.

De fet, la diglòssia, que és, en definició de diccionari, la “situació sociolingüística en què una llengua o varietat és usada per a funcions formals, predominantment en l’ús escrit, enfront d’una altra utilitzada per a funcions informals, generalment orals”, s’experimenta en

directe i de manera ben crua, a la Franja de Ponent: al carrer, a casa, en les relacions personals, el català hi predomina amb naturalitat. Quan arriben les situacions formals, però, “serioses” o oficials, esdevé pràcticament invisible. Al capdavant, tal com escrivia el mateix Gibert a l’*Anuari de l’Institut d’Estudis del Baix Cinca* del 2009, “el contacte tan directe de la Franja de Ponent amb les terres de parla castellana l’ha convertit en un territori molt vulnerable lingüísticament”. I la diglòssia n’és un dels símptomes més visibles: “Jo he sentit iaïos que deien ‘la meua llengua no es pot escriure’”, ens explica.

Al capdavant, no cal fer anar el temps enrere: Octavi Serret, des de Vall-de-Roures, ens descriu una situació d’idèntica arrel i ben actual: “Aquí tenim Ràdio Matarranya, que és totalment en català. Doncs bé, la mateixa empresa fa un diari escrit, gratuït, que es diu *Notícies del Matarranya* i l’única cosa que té en català és el títol. Fins i tot els anuncis que jo hi posava, em volien traduir! Què te’n sembla? No té explicació, té excusa: diuen que el català es parla i va bé, però que no s’escriu perquè es veu que la gent no l’entendrà”.

I això, sota la divisa aquella que diu que mai no deixis que la realitat et demostri un prejudici, li ho deixen anar, precisament, a l’home que és ànima i responsable de la llibreria Serret. I que, per tant, òbviament, ven llibres. Un 80 o 90% per cent dels quals, relata, són en català. “I mai no diré, per cert”, hi afegeix, “que són en *aragonès oriental*. Mai de la vida. Ni de broma”.

Al capdavant, aquest afer de la denominació no n’admet gaires, de bromes. A Mequinensa, en un bar, mentre un grup d’avis juguen al guinyot i se sent de fons el telenotícies de TV3, algú comentarà que sí que n’han sentit a parlar, d’això de l’*aragonès oriental*, i que “aquí al poble hi ha qui diu si és que se’ns hauran de posar els ulls com xinesos, ara, quines coses de venir a marejar”. Però és la màxima concessió a la frivolitat que admet el tema. Octavi Serret considera que ni s’hauria d’anomenar: “És el que jo penso, i més d’una vegada ho hem parlat amb gent d’aquí que ens sentim ofesos per aquesta llei de llengües que s’ha tret la Rudi [Luisa Fernández Rudi, presidenta del Govern

PRATS I CAMPS

“Jo he sentit iaïos d’aquí que deien ‘la meua llengua no es pot escriure”

d’Aragó] de la butxaca: contra menys en parlem, millor”. I s’explica, tot seguit: “A nosaltres no ens interessa que sigui tema això de l’*aragonès oriental* o meridional o com n’hi diguin. Ens fem mal. Nosaltres parlem català. I defensem la llengua catalana, que és la nostra. No hem de posar-nos a dir que no és *aragonès oriental* o el que sigui. Que en parli la Rudi, si vol, per exemple. Perquè si ho fem nosaltres, li promovem el producte”.

En analitzar el trist joc de denominacions que escampa el PP aragonès, Serret és clar: “Volen convertir la llengua en un problema, sempre han fet el mateix. No m’ha sorprès gens que vulguen esborrar la paraula català de l’Aragó, de la seua legislació. Ja sabem com actua el PP. Però el fet és que, al Matarranya, de problemàtica, no en tenim cap: tots tenim claríssim que parlem català”.

D'esquerra a dreta, algunes pintades i correccions que esquitxen les carreteres. Juan Carlos, amb el diari, davant de Cosetes, el seu establiment;

La passejada pels carrers estrets (i per tant mig frescos d'ombres, malgrat la implacabilitat del migdia d'estiu) de Fraga també obté resultats similars. Amb contundència, com respon l'amo del bar La Sitja quan algú treu ala palestra allò de l'aragonès *nosé quintos* ("Aquí, li sàpiga mal a qui li sàpiga mal, es parla català. Sirà diferent o sirà el que sirà, però no deixa de ser català"), o amb "paraules planes", com diu que s'expressa la mestressa de la merceria: "No, no, això és català: som molt a prop de Lleida i la llengua és la mateixa, amb matisos. També n'hi diem fragatí. Però *xapurreo* no, que és una paraula molt lletja. Això sí que no. No".

"Verde, azul y amarillo". "A la gent, al carrer, potser, d'entrada, aquest projecte de llei no li canviarà el dia a dia. El més preocupant és la situació en què queda el sistema educatiu." Marta Canales treballa a favor de la llengua des que té ús de raó. I el seu posat és seriós, fins i tot greu, en analitzar les conseqüències d'aquesta maniobra: "Ens preocupa que tornem a passar a ser una població analfabeta en la llengua pròpia, que tornem a la situació dels anys setanta". Perquè no es parteix pas de cap base idíl·lica, a més a més: "Tenim una llei de llengües vigent però que no ha estat reglamentada, no hem

guanyat absolutament res pel que fa a drets lingüístics; tenim una situació d'alegalitat amb la qual, fins ara, cadascú, cada ajuntament, feia el que més o menys li semblava; tenim tot el temps que ha passat sense que es fes res del que s'havia de fer; i tenim, ara, aquest projecte de llei del PP, que fa que les opcions de la llei anterior, encara que no executades, ara quedin suprimidíssimes".

Perquè, al costat de la negació de l'entitat de la llengua, hi ha la pràctica d'arraconar-la. De l'administració. De l'ensenyament: "Ja tenim el cas de l'institut de secundària de Graus, que no és catalanoparlant però que rep els estudiants que sí que en són, de la nostra Ribagorça. I ara ja saben que l'any que ve no faran català. Els pares s'han enfadat, és clar, han picat la cresta als alcaldes i ja es plantegen fer mocions, etc. Però de moment no faran català". Això arriba acompanyat de l'abandonament que han patit els professors de català, amb un ens de coordinació que

"Em preocupa que tornem a ser una població analfabeta en la nostra llengua"

"ja està molt desestructurat", ens relata Canales: "els ho posen molt difícil: en cursos anteriors des de Conselleria ja no els donaven ni tan sols permisos per a fer reunions bimestrals, es reunien ells, per voluntat pròpia, en cap de setmana. Ara, a més, en queden poquíssims en comissió de servei, la resta és interinat i, tal com ha anat la borsa de treball, resulta que aquí qualsevol pot impartir català: hem tingut casos en què aquestes hores les han fet en castellà". Canales, que va formar part de les primeres generacions que ja van poder tenir català a l'escola, avisa de la involució que pot comportar aquesta ofensiva arraconadora: "Ja tenim la canalla que el primer que aprenen és a dir 'verde, azul y amarillo'. I això és un trencament generacional terrible. És el pitjor que ens pot passar. Només que ara, a sobre, tampoc tenen formació en la nostra llengua a primària. Així que es queden en el 'verde, azul y amarillo'. És més que disglòssia, ja, això. No sé què se suposa que hem de fer. Haurem d'importar el model de La Bressola a la Franja, també? Potser no ens en quedarà una altra".

A tot això, recorda, no és que la demanda de català (voluntari, val a dir: es pot presentar, per exemple, com a opció alternativa al francès) sigui minoritària, ni del 50%: "Parlem de percentatges que superen el 80%". I això, sobretot,

el responsable del bar La Sitja, comprant pollastre al mercat; i Antonio “el Gavilan”, amb la parada recollida i a punt per a tornar cap a Lleida.

per una qüestió utilitària: la capacitat en català és necessària per a estudiar a Lleida o a Barcelona, que són dues de les opcions preferides pel jovent de la Franja. Bé, admet Marta Canales: i què que sigui per una qüestió utilitària? “Benvinguda. Si és per interès abans que per consciència, que sigui per interès. Però que sigui.”

Aquest vessant utilitari és també destacat per Juan Carlos, que regenta Cosetes, una petita botiga de llepolies i diaris i una mica de tot al passeig del Cegonyer, a Fraga. D’entrada, a la conversa, hi ha els aclariments: “L’idoma és fragolí de tota la vida. La gent normal no hi tenim problema. Això són quatre que ens volen fer canviar de manera de pensar. De fet, jo en conec un dels que van crear la polèmica i, la veritat, com a persona deixa molt que desitjar”. Per l’experiència treu Juan Carlos ferro a les dèries separadores: explica que és molt del Barça, i que, mira, quan va fer cap a València per a la final de la Copa, “em deien, ‘vostè d’on és, d’Amposta?’ I jo, ‘No, de Fraga, és que parlem igual’. Cap problema, entens?”.

De seguida arriba la qüestió pràctica: “Ara ens han tallat lo Canal 9, per exemple. I n’erem *forofets*, a casa. Aquells altres canals de la catalana tampoc no arriben. I això és tallar-nos la forma de ser. Mira, és que a la televisió aragonesa, quan fan les notícies de

comarques i diuen les temperatures, no hi surt Fraga. En canvi, a TV3, sí”.

Un altre fragatí, el nostre Joan suposat, és dràstic en aquesta qüestió: “Intenten trencar els lligams. La majoria de la gent, aquí, no és conscient que parla la llengua. Ho fan i prou. No sé si sortirien a defensar-la, si fos el cas. I alguns, de tant insistir-los que és una cosa diferent del català, de fet, s’ho acaben creient. Ara, a més, resulta que les tesis secessionistes arriben des del govern. No sóc gens optimista, no. Hi ha gent que continua pensant que l’Aragó canviarà, però jo no ho veig així. De fet, a l’Aragó només els interessem pels impostos”.

El psicòleg i membre dels Tallers per la Llengua, Quim Gibert, corrobora les impressions del Joan: “En general, aquí, la majoria de persones no identifiquen que parlin català. Diuen que parlen fragatí o mequinensà o torrentí o etcètera. Simplement constaten: ‘si vaig a Lleida, m’hi entenc; si vaig cap a l’altra banda, no’. Si bé t’ho mires, les persones de la franja formem un

“Aquí, li sàpiga mal a qui li sàpiga mal, es parla català. Sirà diferent, però no deixa de ser català”

no-grup, la qüestió de la llengua és un no-tema. I així estem. Perquè, alhora, i precisament, hi ha un procés de disglòssia molt fort, un procés de substitució accelerat”.

Des del bar de Mequinensa on jugen al guinyot, es miren l’afer des d’un encongiment d’espallles: “No hi ha ningú que parli així com parlem nosaltres i que ho deixi pel castellà”, ens diu un dels avis, “a menys que se’n vagen del poble cap a algun altre lloc”. La sensació de solitud, però, potser d’abandonament, queda il·lustrada en un altre afer que els té ara, a tots, preocupats: la situació dels minaires del carbó. Hi ha vaga, ens expliquen: “Avui penso que han fet cap a Madrid. Van a peu. No sé com acabarà”. Hi ha vaga i pràcticament enlloc no se’n parla. Ah, sembla que digui el món si en sent un fil de notícia, és que encara hi ha mines, a Mequinensa?

Per tal que això no esdevingui, però, metàfora de conjunt, prenem els mots d’Octavi Serret com a reflexió final. I com a esperança, també: “Ens volen coartar la llibertat, però ni ho aconseguen ni ho aconseguiran mai”, sentència. “Ens haurien de fer un rentat de cervell i ficar-nos a tots un xip a dins perquè no entenguérem el català i parlàrem en castellà. No és possible. No ho és”.

Núria Cadenes